

Vriendenbrief

NOVEMBER 2022

NATIONAAL MONUMENT KAMP VUGHT

De Jodenvervolging in foto's

De expositie *Jodenvervolging in foto's. Nederland 1940-1945* wordt met drie weken verlengd en is te bezoeken tot en met zondag 29 januari. Op vrijdag 27 januari (Holocaust Memorial Day) vertellen René Kok en Erik Somers, historici en beeldonderzoekers bij het NIOD, over de meest bijzondere foto's in de door hen samengestelde expositie. De expositie was eerder te zien in het Nationaal Holocaust Museum in Amsterdam en in Topographie des Terrors in Berlijn. De plaatsing van de expositie is mogelijk dankzij de financiële steun van de Stichting Beschermers en de Vriendenkring van Nationaal Monument Kamp Vught. ■

Amsterdam, januari 1943: Ralph Polak (19) en Miep Krant (15) op de Dam. Een fotograaf die passanten fotografeert en de afdrukken te koop aanbiedt, maakt de opname van het stel. Door onder te duiken - gescheiden van elkaar - weten ze de oorlog te overleven. De foto is het enige tastbare bewijs van hun liefde en wordt door hen gekoesterd. Na de bevrijding trouwen Ralph en Miep.

De straten van Vught

*Straten houden uw namen
voor heden en morgen in stand.
Maar onze kinderen brengen
ze niet meer met u in verband.*

Ed. Hoornik (1910-1970) dichter en prozaïst,
oud-gevangene van onder meer Kamp Vught

BOSCHLAAN

De straten van Vught dragen de last van een bijzonder en zwaar verhaal met zich mee. Duizenden gevangenen passeerden de huizen, op weg van en naar het concentratiekamp op de Vughtse heide. Denk bijvoorbeeld aan het naambordje op het naast de spoorovergang aan de Boslaan in Vught gelegen huis. 'Boschlaan' staat er, in vooroorlogse spelling. Aan dit bordje trokken de mensen voorbij die – bewust of niet – een rol hadden in het drama van de Tweede Wereldoorlog: als slachtoffer, als dader of als omstander. Het originele bordje maakt nu deel uit van onze vaste tentoonstelling. Een replica houdt nog altijd op de oorspronkelijke plek de herinnering levend.

Advies

In 2007 mocht ik een advies uitbrengen aan de straatnamencommissie van de gemeente Vught. Ik stelde vast dat ondanks de belangrijke band die Vught heeft met de Tweede Wereldoorlog, er tot dan toe slechts zeer weinig van was terug te zien in het straatbeeld. Op dat moment was er één 'straatje'; het 'Johanna Aronsonpad' bij het sta-

tion van Vught. Johanna Aronson was een Joodse arts met een praktijk in Amsterdam, die vrijwillig meeding toen in juni 1943 de kindertransporten uit Vught vertrokken. Zij werd, samen met de kinderen, vermoord in het vernietigingskamp Sobibor. Gelukkig was een zaadje in vruchtbare aarde geplant; het advies werd positief ontvangen!

Informatiepaneel

Er zat wat tijd tussen advies en realiteit, maar het wachten was op een kans, en die kwam er met de ontwikkeling van Isabellaveld in Vught. Op 10 september werd een informatiepaneel onthuld, te midden van familieleden van zes mensen die in relatie staan tot de gebeurtenissen in en rondom Kamp Vught. Vier inwoners van Vught en twee gevangenen van het kamp: Harry Holla, Eelkje Timmenga, Jo van den Meerendonk, Willem Jooren, David Koker en Hetty Voûte. Drie straten zijn al gerealiseerd, drie volgen nog.

Keuzes

Natuurlijk, er moesten lastige keuzes worden gemaakt om tot dit lijstje te komen.

Joop (nu Jack) Groothuis was met zijn zoon Erik en dochter Dena aanwezig bij de onthulling van het informatiepaneel op 10 september. Jo van den Meerendonk uit Vught was actief in het verzet en nam tijdens de bezetting een Joods jongetje op in het gezin, waardoor deze Joop de oorlog overleefde. Na de oorlog emigreerde hij naar de Verenigde Staten.

Kiezen voor de één, is het passeren van een ander. Velen blijven ongenoemd; in Kamp Vught zaten in amper anderhalf jaar tijd 32.000 mensen gevangen. Gelukkig worden de verhalen van velen verteld in het Vughts Museum en in NM Kamp Vught. Laten we bij dit alles niet vergeten: het was niet alleen maar hulp en verzet. Er werd ook weggekeken en geprofitteerd. Logisch dat we aan deze lieden geen straatnamen wijden, maar het is wel de keerzijde van eenzelfde medaille die ik ook hier niet onbenoemd wil laten.

Bewustwording

Ik hoop dat het in de toekomst mogelijk zal zijn nóg een aantal straten in Vught te vernoemen naar mensen die een betekenisvolle rol hebben gespeeld. Ik heb alvast een aansprekend lijstje klaar! Hoe kan ik mijn verhaal beter eindigen, dan met een citaat van één van degenen wiens naam straks hopelijk in de hoofden van vele voorbijgangers een aansporing voor herinnering en bewustwording zal blijken: David Koker. Op 28 mei 1943 schrijft hij in zijn dagboek over een vervreemdend uitstapje naar de wereld aan de andere kant van het prikkeldraad:

In ieder geval, een prachtige dag, ondanks alles.

Ik had bijna tranen in mijn ogen toen ik door het dorp kwam en huiskamers zag.

Wat zijn we al niet ver.

En op de terugweg de mensen.

Veel vacatiegangers, die een vroom gezicht trekken als wij voorbij gaan, met onze sterren en onze SS-man achter ons. Vakantiedrukke om de IJzeren Man heen.

Door het vernoemen van straatnamen naar personen uit de Tweede Wereldoorlog houd je niet alleen de herinnering aan deze mensen levend. Het roept ook blijvend de waarden, normen en vrijheden in herinnering waarvoor zij opkwamen, streden en hun leven gaven.

Laten we met elkaar ervoor zorgen dat de verhalen achter de straatnamen óók verteld worden. Zodat wat Ed. Hoornik vreesde, niet zal gelden voor de kinderen van nu en straks. ■

*Jeroen van den Eijnde
Directeur*

Beschermers in beeld

Dankzij de steun van Vrienden en de stichting Beschermers Nationaal Monument Kamp Vught kunnen wij uiteenlopende activiteiten en projecten ontwikkelen. In elke Vriendenbrief stellen we een van de Beschermers voor. Oda Terwindt is met haar echtgenoot Ed Richelle particulier Beschermers.

Oda Terwindt was jarenlang actief in het bestuur van Nationaal Monument Kamp Vught. Na haar vertrek bleef zij het museum volgen, ook toen zij met haar echtgenoot Ed deels in het buitenland ging wonen.

‘Mijn vader was actief in het verzet in Venray. Ik was de oudste in ons gezin, geboren tijdens de evacuatie in 1944. Mensen die in de oorlog dingen meemaakten, praatten er niet over. Pas vlak voor hij stierf, heeft hij over zijn oorlogservaringen verteld. Mijn interesse voor de oorlog is daardoor gegroeid.

Omdat de subsidie voor het eerste herinneringscentrum minimaal was, organiseerden we met de vrouwen-serviceclub Zonta samen met Defensie een activiteit om geld te verwerven. Dat werd een groot succes! Via Fred de Graaf, toen burgemeester van Vught en voorzitter van NM Kamp Vught, werd ik later gevraagd om bestuurslid te worden. Tot 2006 maakte ik een mooie tijd mee, waarbij we veel contact hadden met oud-gevangenen die zeer betrokken en kritisch waren. Die intense periode gaf veel voldoening! Voorzitter Edward Haaxma werd opgevolgd door Alexander Rinnooy Kan en ook die bestuursperiode was heel inspirerend, waarbij de vernieuwing in 2002 het hoogtepunt was. Het educatieve aspect van het museum spreekt mij het meeste aan. (Oda volgt tijdens het gesprek met een

glimlach de groepen scholieren die net op dat moment aan de buitenkant op weg zijn naar hun rondleiding.) Ik heb vaak mijn eigen vrienden rondgeleid, en raad nieuwe contacten ook altijd een bezoek aan! De organisatie heeft een plekje in mijn hart. Wij zijn Beschermers geworden zodat de organisatie niet alleen afhankelijk is van subsidies en de entree-inkomsten. Het is wel jammer dat ik veel mis omdat we niet altijd in Nederland zijn, al volg ik het nieuws via de nieuwsbrief en kijk ik de filmpjes van herdenkingen terug. En als ik op 4 mei in Vught ben, neem ik mijn kinderen en kleinkinderen mee.

Ik vind het belangrijk dat herdenken en bewustworden op verschillende manieren aandacht krijgen in het museum. In kleine en grote activiteiten en door de rondleidingen, zodat de betekenis van het kamp in de hoofden van de mensen zit. Het is een taak van onze generatie om het verhaal door te geven aan de kinderen en jongeren. Maar ook kinderen uit andere landen, zoals nu steeds meer uit Oekraïne, kunnen zich bewust worden van de Nederlandse geschiedenis. Niet om ‘hun’ oorlog kleiner te maken, maar om hun eigen ervaringen in perspectief te plaatsen. Door herkenning kun je elkaar steun bieden.’ ■

column

Het ontroerende dagboekje

van Leny Holla-Aarts

Tony van der Meulen
is journalist, columnist en schrijver.

Je hebt zelf niets te zeggen over je eigen geboortedatum, maar ik ervaar het nog steeds als een groot voorrecht dat ik van na de oorlog ben. Dat betekent wel dat ik de bevrijding heb gemist. Dat waren na alle spanning, angst, wreedheden, onrecht en diep verdriet van de oorlog, geweldig emotionele dagen.

Voor veel Nederlanders die de bevrijding hebben meegemaakt is het een ongelooflijk intense ervaring geweest. Enorme opluchting, diep menselijk geluk. Het is heerlijk om dit mee te voelen en daarom lees ik graag de ontroerende dagboeken van net bevrijde mensen.

Zo'n stralende parel is het recent verschenen dagboekje van de Vughtse Leny Holla-Aarts. Getrouwd met de bekende Vughtse verzetsheld Harry Holla, maar zelf was zij in die vreselijke oorlogsjaren ook een moedige en doortastende vrouw.

Alles is rustig, zo af en toe valt er ergens een granaat heet het boekje en dat typeert de registrerende kalmte waarmee Leny Holla de laatste enge oorlogsdagen en de bevrijding van Vught beleeft.

Zoals: 'We hebben allemaal in de kelder geslapen. Er was van beide kanten veel granaatvuur. Treffers hier vlakbij, op de kerk, in de Vlietstraat en de Geerstraat. De mensen worden opgewonden; de geruchten zijn niet van de lucht. In Den Bosch zou al gevochten worden bij het station en bij de St. Jacob. Boxtel en Orthen zouden gevallen zijn. De Engelsen zouden al op de Vliert zijn en bij het doveninstituut.'

Leny schrijft haar dagboek voor haar zoon Joos die juist in die heikele dagen wordt geboren. Op ontroerende wijze legt ze aan de prille boreling uit wat vrijheid is: 'Niet altijd meer de angst te hebben of vader nog wel thuis zou komen als hij 'illegaal' uit was. Dat vader gewoon weer thuis kan slapen zonder dat wij bang hoeven te zijn als er 's nachts een auto in de straat stopt.' En als een half jaar later de Duitsers capituleren: 'Nu zijn ook wij echt vrij, Joosje, m'n zoontje, nu zijn wij gelukkig.'

Terwijl ik dit boekje lees wordt door het Oekraïense leger Hrekivka bevrijd: een dorp als Vught maar in Loegansk. Ook daar schuilen dappere vrouwen als Leny Holla-Aarts in de kelder, de kinderen dicht tegen hen aan.

In de nieuwe Vughtse wijk Isabellaveld is een straat genoemd naar Leny's man Harry. Nu zij zelf nog. ■

Leny Holla met dochters Mieke (1939) en Hanneke (1940).

Het vonkje doorgeven

Astrid Sy

'Mama, waarom ben je verdrietig?'
'Omdat Gisela, een vriendin van mij, dood is.'

'Waarom ben je dan verdrietig?'

'Ik ga haar missen. Ze was een bijzondere vrouw.'

'Waarom?'

'Omdat ze moedig was. Ze heeft kinderen gered van enge mensen die hun pijn wilden doen.'

'Wie waren die enge mensen?'

'Tja, dat waren slechteriken die naar ons land kwamen en een groep mensen, die Joden worden genoemd, pesten en pijn deden. Zelfs kinderen. Gelukkig waren er ook mensen zoals Gisela, zij pikten dat niet.'

'Oh wat een mooie mevrouw! En die slechteriken... waren dat monsters?'

Zo verliep het gesprek met mijn vierjarige zoontje, nadat verzetsvrouw Gisela Söhnlein-Wieberdink was overleden. In zijn beleving zijn er slechte en goede mensen. De slechte mensen - dat zijn monsters. De goede mensen: mooie mensen. Hij was gefascineerd door Gisela. Regelmatig begon hij over 'die mooie mevrouw' en vroeg mij dan of ik nog eens over haar wilde vertellen.

Gisela was lid van de Amsterdamse Studentengroep en het Utrechts Kindercomité, twee verzetsgroepen die zoveel mogelijk Joodse kinderen van deportatie hebben geprobeerd te redden. Bekende namen als Piet Meerburg, Iet van Dijk, Rut Matthijsen en Hetty Voûte waren onderdeel van deze dappere groep. Gisela haalde de kinderen op en bracht ze naar hun onderduikouders. Ze stopte zelfs met haar studie en reisde het hele land door, elke dag weer. In 1943 werd Gisela samen met vriendin Hetty Voûte opgepakt en gevangengezet in Kamp Vught.

Als student stuitte ik op het verhaal van Gisela en anderen die betrokken waren bij de redding van Joodse kinderen. Ik kwam verhalen tegen over onbaatzuchtige moed, onwaarschijnlijke ontsnappingen en gruwelijke gebeurtenissen. Het schudde mij wakker: ik besepte hoe bijzonder het eigenlijk is dat we in zo'n veilig en vrij land leven. Maar wat als dat niet zo zou zijn? Wat zou er met ons gebeuren als we weer in de extreme, abnormale toestand zouden belanden die oorlog is? Wat zou dat bij mij naar boven brengen? Tot welke verschrikkingen of onzelfzuchtige daden ben ik in staat? In de woorden van mijn zoontje: bij wie komt het monsterlijke naar boven en bij wie het mooie?

Hetty Voûte en Gisela Söhnlein

Ik ontmoette Gisela omdat ik een jeugdroman wilde schrijven, geïnspireerd op haar ervaringen in de oorlog. We werden vriendinnen. Ik gaf haar bonbonnetjes, zij mij oorlogsherinneringen. Ik heb haar vaak gevraagd of ze bang is geweest. Haar antwoord was altijd 'nee'. Resoluut. Ze leek geen angst te kennen.

Ik vertelde mijn zoontje dat lang geleden Duitsland ons land binnenviel. Het was oorlog en wij waren niet meer vrij. Een tijdje was het erg akelig hier in Nederland. Maar sommige mensen vochten hard om de monsters te bestrijden en Nederland weer vrij te maken. Mensen zoals Gisela. Daar moest mijn zoontje een tijdje over nadenken. Tenslotte vroeg hij: 'Mama, komen de monsters nu weer? En moet ik dan ook vechten?' Ik gaf hem een dikke knuffel en zei dat hij nergens bang voor hoefde te zijn. Dat er geen monsters meer komen en dat hij nooit hoeft te vechten. Toch knaagde er diep van binnen iets. Want hoe weet ik dat zo zeker?

Problemen en spanningen die een paar jaar geleden nog erg abstract en ver weg leken, dringen steeds meer ons leven binnen. Racisme, xenofobie, antisemitisme treden weer uit de privésferen en worden openlijk geuit. De kloof tussen bevolkingsgroepen wordt groter, we raken steeds meer van elkaar vervreemd. Een verwoestend virus zette de wereld op pauze. We wennen aan zomerse dagen van veertig graden en ongekende weersomstandigheden. Een imperialistisch Rusland pakt met de inval van Oekraïne op waar het gebleven was. De lijst is lang. Ook vrienden van mij die zich nooit om politieke zaken bekommerden, beginnen zich ongemakkelijk te voelen. Vrijheid en vrede is niet meer zo vanzelfsprekend. De wrede buitenwereld komt gevaarlijk dichtbij. Nucleaire ramp. Poetin. Vluchtelingencrisis. Derde Wereldoorlog. Woorden die ik plotseling hoor in de metro, in appgroepjes en bij de sleutelmaker. Het antwoord is nee. Als mijn kind wil weten of zijn vrijheid en veiligheid ooit in gevaar komt, kan ik niet in goed geweten zeggen dat dit nooit gaat gebeuren.

We proberen allemaal te begrijpen wat er aan de hand is. Hoe we hier zijn beland en waar het toe gaat leiden. Wat het voor ons betekent. En met een beetje geluk stellen we onszelf ook de vraag wat we kunnen doen om te helpen.

Deze lastige, confronterende vragen spoken al tijden door mijn hoofd. Al vanaf het moment dat ik als student die verhalen tegenkwam van normale jonge mensen, met dromen en toekomstplannen, net als ik. Studenten die net als ik dagelijks naar de collegebanken gingen. Biertjes dronken op de sociëteit. Verliefd werden. En plotseling voor de onwerkelijke realiteit stonden dat het oorlog was. De vanzelfsprekendheid van hun vrije, beschermde bestaan bestond niet meer. En dat besef draag ik nog steeds bij me. Dat krijg je nou eenmaal als je je al tientallen jaren bezighoudt met de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust.

Ik doel hiermee op de bewustwording van wat er vroeger gebeurd is, in dit land, nog niet zo heel lang geleden: de bezetting van Nederland, de uitbuiting van de bevolking, de onderdrukking en terreur, het uitsluiten en vervolgen en uiteindelijk de moord van de Joden. En de consequenties daarvan voor ons leven nu.

Het is gebeurd, dus het kan weer gebeuren, zei Primo Levi, dat is de kern van wat wij te zeggen hebben. Zo vaak geciteerd, dat ik het hier bijna niet durf te herhalen. Maar zo vaak geciteerd, omdat het zo ongelooflijk waar is.

In een hachelijke situatie zijn wij als mensen in staat tot gruwelijke wreedheden. Dat weten we inmiddels. Maar we zijn ook in staat om onszelf te overstijgen en belangeloos het goede te doen: we kunnen monsters zijn en we kunnen mooie mensen zijn. Het is van wezenlijk belang om hier af en toe bij stil te staan, om onze vrijheid en veiligheid te behouden.

Het sluimerende gevaar is dat we te makkelijk vergeten.

Maar dat vergeten lukt niet als je in de klas luistert naar iemand die vertelt over zijn of haar onderduiktijd. Als je leest over jonge vrouwen en mannen die de nazi's probeerden te saboteren.

Of als je over een voormalig kampterrein langs wachttorens en een crematorium loopt.

Vergeten kun je niet, als je het verhaal van Klaartje de Zwarte-Walvisch kent. Een Joodse vrouw die een dagboek bijhield over het leven in Kamp Vught. Een verhaal met een abrupt einde, als ze gedeporteerd wordt naar Sobibor en nooit meer terugkomt. En vergeten kun je ook niet, als je foto's ziet van blijde kindergezichtjes. Kinderen die op het moment dat de foto genomen werd, nog niet wisten dat zij ooit met het kindertransport vanuit Vught naar vernietigingskamp Sobibor gedeporteerd zouden worden.

Hetty en Gisela in 1996

Voor mensen zoals ik, die lang na de Tweede Wereldoorlog geboren zijn, geeft dit een inkijkje in een andere wereld. Het bewijs dat het *echt* is gebeurd. Dan lijkt je eigen leven even ver weg en zijn de grote vraagstukken van het leven tastbaar en dichtbij. Vraagstukken over de betekenis van moed tegen de achtergrond van grenzeloos kwaad; wat er zichtbaar blijft van menselijkheid en liefde als het wordt verduisterd door zoveel mensonterende wreedheid.

Hier dacht ik over na toen ik de tentoonstelling in Nationaal Monument Kamp Vught verliet. Ik voelde me leeg. Verdrietig. Het gevaar ligt dan op de loer dat ik mijn hoop in de mensheid verlies. Iets waar ik vaker last van heb, als ik me erg onderdompel in de Tweede Wereldoorlog. *Dat wij toch als mens hiertoe in staat zijn*, schrijft Klaartje de Zwarte-Walvisch. Ik kan het zelf niet beter zeggen.

Maar misschien is het niet erg om soms even radeloos te zijn. Misschien is het juist noodzakelijk. Zodat we ons realiseren hoe precair alles is. Zeker nu, met alles wat er gaande is in de wereld. En hoe blij we mogen zijn dat nu, op dit moment alles goed is. Elke dag even proosten dat we in een veilig, vrij land leven. Daarin ligt voor mij de waarde van geschiedenis: het besef dat de wereld een ingewikkeld web is, gesponnen van dunne draden die elk moment kunnen breken. En dat wat ik doe en de keuzes die ik maak dat web kunnen breken of verstevigen. Door de eeuwen heen hebben we als mens moeten bepalen wat onze waarden zijn: wat is goed, wat is fout? Wat is vrijheid? Wie heeft hier recht op? Wat maakt ons menswaardig? Een weg met veel dieptepunten en strijd maar ongelooflijk belangrijk in ons wordingsproces. Het heeft miljoenen levens gekost om te beseffen dat we universele rechten nodig hebben die het individuele menszijn beschermen. Een groot, belangrijk fundament, uniek en eigenlijk nog zo jong en vol kinderfouten. Het is dit proces waar we allemaal als mens aan bijdragen en waarin we – met een beetje geluk – vooruitgang kunnen boeken. Maar hoeveel eeuwen zullen er voorbijgaan voor we dit perfectioneren? Hoeveel dieptepunten komen er nog voor die tijd?

Waarom moeten we leren over een oorlog van zo lang geleden, vragen steeds meer jongeren zich af. Een terechte vraag die serieus genomen moet worden. Als de generatie die de oorlog heeft meegemaakt uitsterft,

wordt deze oorlog ook veel minder tastbaar en slinkt langzaam tot bladzijdes in geschiedenisboeken. Er zijn andere, recentere oorlogen die direct van invloed zijn op mensen die nu leven. Over de hele wereld lijden er mensen vanwege verwoesting, hongersnoden en andere verschrikkingen. Aan de grenzen van Europa is recent een conflict losgebarsten waar we direct de gevolgen van voelen. Dus waarom is de Tweede Wereldoorlog zo belangrijk?

Het antwoord is simpel: omdat het de laatste oorlog is geweest in dit land. Het laatste dieptepunt dat wij binnen onze grenzen hebben meegemaakt en dat ons zo op ons grondvest heeft doen schudden dat we de gevolgen nog steeds leven, al zijn we er ons misschien niet zo bewust van. Gevolgen die in directe verbinding staan met heden-

daagse conflicten. Hoe vaak wordt er wel niet naar de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust verwezen? Met regelmaat valt het woord 'Holocaust' op Twitter, vaak gepaard met termen als 'polarisatie' of 'populisme' en 'antisemitisme'. We worden gewaarschuwd voor 'nieuwe fascist' en voor een nieuwe Hitler. In oorlogsboeken, films, musicals, videogames: de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog zijn iedere dag nog onder ons.

Door de geschiedenis menselijk te maken, daarmee houden we het levend. Het leed van de slachtoffers, de moed van de verzetsmensen, de keuzes van daders: het toont ons dat geschiedenis meer is dan een tijdlijn en scheppen we respect, behoedzaamheid en empathie voor deze geschiedenis.

Gisela was de laatste van de studentenverzetsgroep die nog leefde. Ook zij is nu dood. Maar ik zal mijn zoontje later de foto laten zien waarop hij als baby op Gisela's schoot zit en haar verhaal aan hem vertellen. Hij zal het zich niet herinneren, maar hopelijk wel beseffen hoe bijzonder het is dat hun levens elkaar nog even gekruist hebben.

Straks is de generatie die de oorlog meemaakte er niet meer. Maar de authentieke plekken waar zij leefden, pijn leden, zich verzetten en streken zullen wel voortbestaan. En hier zit het belang van Nationaal Monument Kamp Vught. Een plek waar je kan komen en misschien zoals ik verdrietig en leeg weer vertrekt. Maar waar je wel bewust bent geraakt van het verleden en misschien zelfs geïnspireerd bent door voorbeelden van moed en daadkracht.

Eerder zei ik dat ik bijna mijn hoop in de mens ben verloren. Bijna, maar nooit helemaal. Gewoonweg omdat die hoop altijd moet blijven bestaan. Voor mijn kinderen en hun kinderen. Voor Gisela en al die anderen die hun leven op het spel hebben gezet voor een betere wereld. Mensen die onverzettelijke moed toonden in een tijd dat er weinig hoop was. Die mensen zijn er nu ook en zullen er altijd zijn. Misschien moet ik ooit de keuze maken om moedig te zijn. Misschien mijn kinderen. We moeten het vonkje doorgeven. Dat is wat Nationaal Monument Kamp Vught doet - en wat ik ook zal blijven doen. ■

Astrid Sy

Historicus en auteur

Astrid Sy schreef dit essay voor het Beleidsplan 2022-2026 *Het was hier. En nog.*

Je kunt het gehele beleidsplan lezen op nmkampvught.nl onder Over ons / Organisatie.

En de naaste als jezelf

Harry Holla

'En de naaste als jezelf' zo luidde de lijfspreuk van mr. Harry Holla (1904-1992), die tijdens de Tweede Wereldoorlog uitgroeide tot een prominent verzetsman. Direct na de bevrijding werd hij benoemd tot de eerste president van het Tribunaal in 's-Hertogenbosch dat oorlogsmisdaden moest beoordelen. Toch is het nog maar pas geleden dat in Vught een straat in een nieuwbouwwijk naar hem vernoemd werd. Wie was Harry Holla en wat was diens overtuiging die voor velen levensreddend was?

Erfdragers

In de biografie van Harry Holla beschrijft Peter Baas zijn keuzes, oordelen en handelen in zijn rol als vooraanstaand leider in het verzet en schetst hij de context waarin de lotgevalen van een aantal Vughtse en Bossche families onlosmakelijk met elkaar verweven raakten.

Samen met zijn vrouw Leny heeft Harry Holla een aantal Joodse families uit Vught en 's-Hertogenbosch belangeloos geholpen. In haar inleiding en in een serie interviews door Truus Wertheim-Cahen komt de tweede en derde generatie aan het woord: zij zijn de erfdragers die spreken over de nasleep van de oorlog en de invloed van Holla's handelen op hun eigen leven.

Herinneren en herdenken

In de synthese door Arnoud-Jan Bijsterveld wordt stilgestaan bij herinneren en herdenken, zowel privé als publiek, en de veranderingen daarin in de loop van de tijd. Vandaag herinneren en herdenken we op een moment waarop de nog levende herinnering aan de Tweede Wereldoorlog geleidelijk maar onherroepelijk overgaat in een culturele herinnering van mensen die er niet direct bij betrokken zijn geweest. Na jaren van veronachtzaming staan nu juist vervolging en verzet volop in de belangstelling. Dat leidt tot een veelvoud aan studies, uitgaven, documentaires, monumenten (klein en groot), herdenkingen en rituelen. Hoe verhouden deze zich tot elkaar en niet onbelangrijk: welke betekenis hebben ze voor de direct betrokkenen? En ten slotte, welke zeggingskracht hebben deze nog voor volgende generaties? Bisschop Gerard de Korte verzorgt het voorwoord in deze rijk geïllustreerde uitgave. ■

En de naaste als jezelf - Harry Holla. Auteurs: Peter Baas, Truus Wertheim-Cahen en Arnoud-Jan Bijsterveld. Aldus Uitgevers, 's-Hertogenbosch, ISBN 9789070545499, 288 pagina's, rijk geïllustreerd. € 25,-. Vanaf 18 november 2022 te koop.

Studiereis

Vijftig vrijwilligers en vaste medewerkers gingen eind september op studiereis naar Frankrijk en Straatsburg. Een belangrijke bestemming was het voormalig concentratiekamp Natzweiler-Struthof in de Franse Elzas. We bezochten het desolate kampterrein met museum en werden hartelijk ontvangen door een van de 29 vaste medewerkers. In tegenstelling tot in Nederland, werken hier geen vrijwilligers. Tot de bezetting van deze regio was hier een ski-oord; in mei 1941 kwamen de eerste gevangenen in het kamp aan, gedeporteerd vanuit andere kampen. In totaal werden hier 52.000 mensen gevangengehouden tot september 1944. Jaarlijks bezoeken ruim 100.000 mensen het kamp; dit zijn vooral groepen scholieren.

Verdwijnen

Directeur Jeroen van den Eijnde en vrijwilliger Will Vreeburg legden samen een bloemstuk bij het gedenkteken. In Natzweiler-Struthof werden ook Nederlanders gevangen gehouden als *Nacht und Nebel*-gevangenen, zoals Ruud Bierman, Jaap van Mesdag, Pim Reijntjes en Ernst Sillem die vanuit Vught naar Natzweiler werden gedeporteerd. Zij waren gedoemd om te verdwijnen, werden niet geregistreerd en overleefden toch de zware omstandigheden in het kamp. Ook bezochten we onder meer Fort de Schoenenbourg in Hunspach, onderdeel van de Maginotlinie (Franse verdedigingslinie), een goed bewaard gebleven ondergronds tunnelcomplex. ■

Biografieën

In Kamp Vught vonden zeker 749 kinderen, vrouwen en mannen in het kamp de dood door honger, ziekte en mishandeling. Ook werden vanaf juni 1944 329 mannelijke gevangenen geëxecuteerd op de fusilladeplaats.

Op onze website kun je de biografieën lezen van de mannen, vrouwen en kinderen die in Kamp Vught zijn gestorven. Kijk hiervoor op nmkampvught.nl en kies het onderdeel 'Ontdekken' en klik door op 'Vermoord in Vught'.

Je kunt de verhalen lezen door te klikken op de beginletter van de achternaam. De levensverhalen van Annie, Rosalina en andere slachtoffers van Kamp Vught zijn nu allemaal ingevoerd op onze in 2021 vernieuwde website; een hele klus.

Wekelijks krijgen wij nog nieuwe informatie, foto's of documenten toegestuurd. Ook zoeken we nog een aantal foto's van gevangenen. Wil je een biografie aanvullen? Neem dan contact op via onderzoek@nmkampvught.nl ■

Met de klok mee van linksboven naar linksonder:
Alfred Verhaegen, Franciscus Hoek, Willem Santema,
Jacobus Verbiezen, Annie Feddema, Rosalina Silberberg
en Hendrik Uittien.

Oproep 4 mei

Ben je Vriend van Nationaal Monument Kamp Vught en wil je op donderdag 4 mei 2023 namens de Vriendenkring een krans leggen?

De krans wordt door NM Kamp Vught besteld en betaald. Deze openbare herdenking begint om 14.00 uur.

Stuur een bericht naar
info@nmkampvught.nl
of bel met Jessica Gommers,
073 6587060

In memoriam

Sinds de vorige Vriendenbrief hebben wij bericht ontvangen van het overlijden van de volgende Vrienden:

- Dhr. L. Barend, 31 januari 2022
- Dhr. M. Koker, 15 mei 2022
- Mevr. N. Feiertag-Raaymakers, 26 mei 2022
- Dhr. D.B. Jochems, 11 juni 2022
- Mevr. L.J. Parihala, 21 augustus 2022
- Dhr. H. Wesselo, 2 september 2022
- Mevr. M. van den Wildenberg, 16 september 2022

Nationaal Monument Kamp Vught wenst de nabestaanden sterkte bij het verwerken van dit verlies.

Verantwoording Vriendenkring 2021

Dankzij jouw betrokkenheid en financiële steun kon Nationaal Monument Kamp Vught ook in 2021 de geschiedenis in herinnering houden. Mede als gevolg van de coronamaatregelen ontvingen we in 2021 ongeveer 34.500 bezoekers tegen 37.200 in 2020. Net als in 2020 hebben we vanuit het fonds en het ministerie van VWS noodsteun ontvangen, waarmee een belangrijk deel van het exploitatie-tekort hebben kunnen dekken. In 2021 hebben we van de ongeveer 800 Vrienden € 20.700 ontvangen. Na aftrek van alle kosten is een bedrag van circa € 11.400 toegevoegd aan het bestemmingsfonds voor activiteiten en projecten. In 2021 is de audiotour junior *Achter prikkel-draad* ontwikkeld; hiervoor is € 16.800 aan het bestemmingsfonds onttrokken. Het saldo eind 2021 bedraagt € 89.300. Wij willen alle Vrienden hartelijk te bedanken voor hun steun en betrokkenheid bij onze activiteiten. ■

Ad Vogels
Financieel medewerker

Roxane van Iperen

Schrijver en jurist Roxane van Iperen breekt in 2018 door met *'t Hooge Nest*. Het boek gaat over het gelijknamige huis in 't Gooi, dat Van Iperen met haar gezin bewoont, en waar de moedige Joodse zussen Brilleslijper onder de neus van Anton Mussert tientallen Joodse onderduikers onderbrachten. Het boek is inmiddels in 17 talen verschenen en een film is in de maak. Op 25 november vertelt Van Iperen over haar boek.

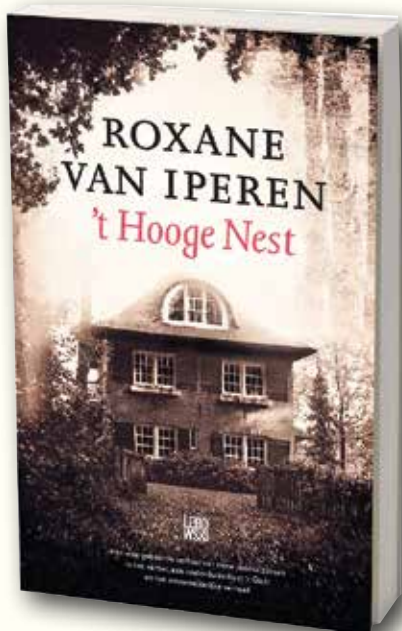
In 2021 maakte Van Iperen indruk met haar 4 mei-lezing in De Nieuwe Kerk in Amsterdam. Daar stelde ze dat 'de last van het onbedwongen verleden pas wordt verlicht als de mythe plaatsmaakt voor weten.' En riep ze ons op tot 'rouwarbeid': 'Afdalen, stil zijn en álle stemmen aanhoren, ook de diepste uithalen van smart en van angst.' Ze schreef vorig jaar ook het lovend ontvangen Boekenweekessay *De genocidefax*. Wederom schuwt Van Iperen de donkere kanten van ons verleden niet. In het essay onderzoekt ze aan de hand van de lotgevallen van de Canadese VN-generaal Romeo Dallaire ten tijde van de genocide op Tutsi's in Rwanda in 1994, of en hoe een individu zijn eigen morele kompas durft te volgen wanneer dit tegen de groep ingaat. De grote vraag hierbij: wat doe jij als het erop aankomt?

Van Iperen is niet meer weg te denken uit het publieke debat. Ze bekijkt de wereld met een financieel-economische blik, ontleeft als geen ander machtsstructuren en heeft een scherp oog voor hypocrisie, ongelijkheid en integriteitskwesaties.

In september 2021 bracht ze een bundeling uit van brieven die ze heeft ontvangen na de publicatie van haar bestseller *'t Hooge Nest*, onder de titel *Brieven aan 't Hooge Nest*. Van Iperen: 'Ik heb doorlopend prachtige brieven uit de hele wereld mogen ontvangen van mensen met oorlogstrauma's. Die verzameling vormt een soort reflectie op de Tweede Wereldoorlog anno 2021.' Op dit moment werkt Van Iperen aan een nieuwe roman.

Reserveren

Stuur een bericht naar lambertuspodium@gmail.com om te reserveren of bel 06 12214899 (toegang € 10,- contant/pin). Dit is een activiteit in samenwerking met het Lambertuspodium in de Lambertuskerk, het oudste monument van Vught (Helvoirtseweg 5). ■

't Hooge Nest is een verhaal over moed, verraad en menselijkheid in barbaarse tijden, en brengt een ongekennde geschiedenis met kracht tot leven.

Vrijheid doorgeven

Met mijn rondleiderstas over mijn schouder, loop ik richting de hoofdingang. Heldere stemmen van achtstegroepers komen me van buiten tegemoet. Het klinkt vrolijk maar ook gespannen. Eenmaal buiten bekijk ik 'mijn' klas voor het komende uur. Een paar meiden die giechelend samendrommen. Hier en daar wat bravoure van een aantal jongens. Kinderen die aan de rand van de groep rustig wachten. Ik kijk rond en vind de leerkracht. We schudden elkaar de hand en nadat de juf haar groep bij elkaar geroepen heeft, neem ik het van haar over en gaan we naar binnen. Ik voorop, zij achteraan als hekkensluiter.

Nadat de tassen opgeborgen zijn en de laatste kinderen naar de wc zijn geweest, zit iedereen in de ontvangstruimte. Ik ga voor de groep staan en de kinderen worden stil. Een jongen met blonde stekels kijkt me uitdagend aan en kan het niet laten nog even wat loligs zeggen. Mijn blik zegt hem blijkbaar genoeg want snel wordt hij ook stil. Stiekem ben ik mijn leerkracht tools weer eens dankbaar. Ik begin met vertellen. Als we naar buiten gaan is de bravoure en het gegiechel verdwenen.

We lopen langs de wachttorens en we betreden door de poort in het prikkeldraad het kampterrein. Als we naar de barak wandelen, klets ik wat met twee meiden. Verlegen vertellen ze me dat ze het bezoek aan Kamp Vught best spannend vinden. Dat snap ik heel goed.

In de barak verstommen de stemmen snel. Ik vertel over Roosje en Hans. Ik geef uitleg over de knijpkat en laat het doosje van Arend Kieft zien. De groep komt los en stelt steeds meer vragen. Je voelt de betrokkenheid.

Bij het kindermemorial vertel ik over de 1300 kinderen die in juni 1943 weggevoerd werden en nooit meer terugkeerden.

Als we vanuit het crematorium weer richting de poort lopen, komt de jongen met de blonde stekels naast me lopen. 'Mevrouw, u legt het allemaal goed uit, maar hoe langer ik hier rondloop en hoe meer ik hoor, hoe minder ik er allemaal van begrijp.' Ik heb direct bewondering voor de manier waarop hij zich uitdrukt. 'Dat zeg je goed, jongen. Dat zeg je heel goed,' zeg ik. Terwijl we richting de uitgang lopen, zie ik hem nadenken. Net als zijn klasgenoten.

Nadat we de poort weer door zijn neem ik afscheid. Ik bedank de groep, zij bedanken mij. Als de leerlingen binnen hun tassen pakken, zakt de spanning. Ik kijk de kinderen na terwijl ze met hun leerkracht het pad aflopen. De meiden drommen weer lachend samen en ook de bravoure komt alweer een beetje terug. En zo moet het ook. Vandaag hebben we vrijheid doorgegeven. ■

Willemijn Sas

Sinds mei 2022 rondleider in NM Kamp Vught

Agenda

Tot en met 29 januari 2023

Expositie *De Jodenvervolging in foto's. Nederland 1940-1945* (met drie weken verlengd).

Zondag 6 november (14.00 uur)

Aansluitend op de foto-expositie vertelt auteur Fred Menko over zijn boek *Veertien kinderen: de oorlogsgeschiedenis van mijn Joodse familie*. Menko is een kleinzoon van Adolf Menko (1888-1963) die als enige van een groot gezin de oorlog overleefde. Fred dook in zijn familiegeschiedenis, wat resulteerde in een ijzersterk boek (4 sterren in NRC) over veertien verschillende oorlogsverledens binnen één familie.

Vrijdag 25 november (20.30 uur)

In samenwerking met het Lambertuspodium is schrijver Roxane van Iperen te gast in de Lambertuskerk in Vught (zie pag. 14).

Zondag 15 januari

Beschermerslezing met Renée Bos-Jones, onder meer oud-ambassadeur voor Nederland in de Verenigde Staten en

Voor lezingen in Nationaal Monument Kamp Vught is de toegang inbegrepen bij de entree. Voor Vrienden en met Museumkaart is de toegang € 3,-. Reserveer via nmkampvught.nl (Bezoeken -> Agenda). Voor vrijdag 25 november met Roxane van Iperen: stuur een bericht naar lambertuspodium@gmail.com. Dit is een activiteit in samenwerking met het Lambertuspodium in de Lambertuskerk (Helvoirtseweg 5 in Vught).

in Rusland. Beschermers ontvangen een persoonlijke uitnodiging voor deze middag.

Vrijdag 27 januari (14.00 uur)

Op Holocaust Memorial Day vertellen historici René Kok en Erik Somers over de meest bijzondere foto's in de door hen samengestelde foto-expositie *De Jodenvervolging in foto's*. Het gelijknamige boek is te koop in de museumwinkel. Kok en Somers zijn tevens auteurs en samenstellers van een groot aantal boeken over de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en fotohistorische publicaties. Ze zijn verbonden aan het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies.

Zaterdag 25 maart

Na de 'inhaaldag' op 17 september wordt de Vriendendag vanaf 2023 weer op de laatste zaterdag van maart georganiseerd. Vrienden ontvangen hiervoor een uitnodiging en introducé zijn welkom.

Alle activiteiten zijn onder voorbehoud van wijzigingen.

Oproep: informatie over interneringskamp Vught

Voor een boek over interneringskamp Vught (1944-1949), dat in 2023 uitkomt bij Uitgeverij Balans, ben ik op zoek naar dagboeken, brieven, voorwerpen, foto's en eigen ervaringen uit dit interneringskamp. Verbleef of werkte u of een familielid van u tussen oktober 1944 tot januari 1949 in kamp Vught en wilt u uw ervaringen delen of heeft u origineel materiaal uit deze tijd? Dan

kom ik graag met u in contact om te horen onder welke voorwaarden ik u zou kunnen spreken en dit materiaal zou mogen inzien / gebruiken.

Marijke Verduijn
onderzoeksjournalist
mverduijn@xs4all.nl

Colofon

Samenstelling:

Nationaal Monument Kamp Vught
Column: Tony van der Meulen
Foto's: Monique van den Brink (pag. 11), Lisette Broess (pag. 3), Joods Museum (pag. 1), Nationaal Archief, collectie Carel Blazer (pag. 10), NM Kamp Vught (2, 7, 8-9, 12), privé-archief familie Holla (pag. 5), Lebowski Publishers (pag. 14), Lilian van Rooij (pag. 6), Jan van de Ven (pag. 4, 13, 15).

Met dank aan: Aldus Uitgevers, Monique Cunnen, Tony van der Meulen, Willemijn Sas en Astrid Sy.

Vormgeving: Nadja van Hoek

Drukwerk: Drukkerij Tielen

De Vriendenbrief wordt met bio-inkten gedrukt op FSC-gecertificeerd papier.

Vriendenbrief jaargang 25, nummer 28, november 2022

Je bijdrage is welkom: de auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van het artikel. Vanwege de beperkte ruimte kan besloten worden om de tekst in te korten (in overleg).

De Vriendenbrief is een uitgave van Stichting Nationaal Monument Kamp Vught. De Vriendenbrief wordt tweemaal per jaar naar Vrienden, Beschermers en collega-instellingen verzonden. Artikelen kunnen alleen na overleg met de redactie worden overgenomen.

Wil je onze digitale nieuwsbrief ontvangen? Stuur dan een mail naar: communicatie@nmkampvught.nl. Je ontvangt maandelijks een overzicht van activiteiten en nieuwtjes.

Inleverdatum kopij najaar: 1 maart 2023

Contact

Nationaal Monument Kamp Vught

Lunettenlaan 600
5263 NT Vught
(073) 656 67 64
www.nmkampvught.nl
Facebook: @NM KampVught
Twitter: @KampVughtNM
Instagram: @NMKampVught

Wij verzoeken je vriendelijk een verhuizing of andere wijziging per post of mail door te geven: Jessica Gommers (secretariaat), j.gommers@nmkampvught.nl, communicatie@nmkampvught.nl (redactie)

NATIONAAL
MONUMENT
KAMP VUGHT